

Põlvnemislugu

Nr. 33

Aprill
2003.a.

Sugu ei lahku soosta, võsu ei veere kännusta. (Väike-Maarja)

Kui lähtuda väljendist, et kett on nii tugev kui tugev on tema iga üksik lüli, siis Eesti Genealoogia Seltsi tegevusele saab hinnangu anda tema osakondade aktiivsuse ja töö sisukuse järgi. Rakveres 8.märtsil k.a. toimunud aastakoosolekule esitatud osakondade ettekannete alusel võib öelda, et töö on muutunud huvitavamaks ja mitmekesisemaks.

Tallinna osakonna teeneks on abi kahe uue osakonna Türi Järvamaa ja Rakveres Virumaa oma moodustamisel. Uus suund osakonna töös on liikmete jagamine uuritavate kihelkondade ja maakondade järgi. Harjumaa kihelkondadele valiti-määrati tugiisikud ning käsitleti Juuru, Järva-Madise ning Jõelähtme kihelkondi. Traditsiooniline kirikute-mõisate matk toimus Lõuna-Harjumaal. Jätkusid gooti kirja ja arhiivikursused. Toimus ka üks arvuti abil uurimisvõimaluste tutvustus.

Teadmiste kontrolliks viktoriini korraldamine ning vastamiseks võistkondade moodustamine oli samuti uudne üritus, mis jäi meelde ning väärrib kordamist.

Viljandi osakond hoiab endiselt oma lippu kõrgel. Tegevusaastasse mahub teaduskonverents Olustveres ning näitus „Minu kuulus sugulane“. Alustati seltsi liikmete elulugude kogumisega ning on tegeldud koolides õpilastele genealoogia tutvustamisega kaasates neid ka kalmistute kaardistamisega. Koostatakse nimistut kodu-uurimuslike tööde kohta. Ekskursioonid-õppepäevad on toimunud Paistus, Pilstveres ja Tartu muuseumites. Silmapaistvalt on osakond oma tegevust ja suguvõsaurimist üldse tutvustanud meedia eri vormides. Osakonna juhatajalt Tiina Tafenault ilmus raamat „Tuhalaane aegade ristteel“.

Tartu osakond ei ole olnud varjusurmas nagu Tallinnas ekslikult on arvatud. Tänu ajaloo säilitamise ja arvutiseminaride suurele populaarsusele on seal kasvanud koosolekul osalenute keskmine arv. Kokkutulekute teemad on olnud: „Huvitavaid leide minu uurimistöös“, dokumentide ja fotode säilitamine ning restaureerimine, Puhja ja Rannu kihelkond, suguvõsaurimisest Inglismaal.

Pärnu osakonna seitsmel koosolekul tutvuti religiooni ajaloo ja ususõdadega, Maa-arhiivi tegemistega, Pärnu muuseumi teadurite uurimustega, Eesti Sõjahaudade Hoolde Liidu töö ja muu Pärnu ajaloo seonduvaga.

Edasises tegevusplaanis on õppepäev Pärnu-Jaagupi kihelkonnas ja näituste korraldamine Tõstamaa Gümnaasiumis ja Pärnu Muuseumis.

Saaremaa osakonna liikmete arv on kasvanud 14-lt 29 liikmeni. Osakonna loomisest 2000.a. on toimunud 20 erinevat üritust. Tegevussuunad on alusepanek liikmete uurimistöodele, tutvumine arhiividega, kogemuste vahetamine, ühisüritused kodu-uurijate ja merekuultuuri seltsiga, infopunkti käivitamine Saaremaa Muuseumi arhiiv-raamatukogus. Käesoleva aasta sügisel on kavas korraldada maakondlik sugupuude näitus.

Järvamaa osakond on tänu Ülle Välimäe oskuslikule juhtimisele saanud kätte õige suuna. On õige alustada uue osakonna moodustamist sugupuude näitusega. Osakond on tutvunud uurimisvõimalustega Türi ja Järvamaa muuseumides, kutsunud külalisesinejaid ja aktiivselt jaganud oma liikmete vahel kogemusi. Nagu öeldakse aruandes – on kõik liikmed „nakatunud“ suguvõsaurimise pisikust.

Virumaa osakond on siis eksisteerinud 17.augustist 2002.a. tänaseni. Peale näituse korraldamise on kuulatud Seltsi Tallinna osakonna liikmete ettekandeid ja tutvutud sihtasutuse „Virumaa muuseumid“ tööga. Tallinnast saadi mikrofilmide lugemise seade.

Kõige nooremale osakonnale langes raske ülesanne – korraldada 8.märtsil k.a. EGeSi aastakoosolek Rakveres. Kuidas ta sellega toime tuli ja mis osavõtjatel koosoleku kohta öelda on loodame järgmise lehenumbri ajaks kriitikutelt teada saada.

Tehes kokkuvõtte nendest aruannetest peab ära märkima, et ainult Pärnu ja Saaremaa osakonnad on sisse lülitanud ka tulevikuplaane. Teised kas ei ole endas kindlad, ei taha lubadusi anda või ei kavatsegi midagi suuremat.

Tartu osakonnal lasub muidugi austav ja raske ülesanne – korraldada 2.-3.augustil suvepäevad Nõo Realgümnaasiumi baasil.

Tallinna osakonna järgmise üritusena toimub kiriku-mõisate matk 10.mail 2003.a. Järvamaal. Giidiks on Jüri Kuuskemaa. Külastame Jäneda-Aravete-Ambla – Roosna-Alliku – Järva-Jaani – Koeru – Anna jne.

Tänases lehes on jälle juttu suguvõsa kokkutulekutest - nimelt kuulsa Kõppude suguvõsa omadest. Sellest suguvõsast on kirjutatud ka ajalehes Genealogus nr 7. Kooskaimist alustasid nad alles 1995.aastal, aga tublilt korraldanud neid igal aastal arendades pidevalt tegevusprogrammi. Loos on palju õpetlikku.

Pärnu osakonnaga liitus tubli ajaloo- ja kodu-uurija, arstina töötanud Helbe Merila-Lattik, kes oma artiklis käsitleb balti-sakslaste ja eesti soost inimeste osa Eestis tööstuse arendamisel. Selle eeskujul võiksid meie autorid kirjutada ka teiste Eesti töösturite genealoogiast.

Järjekordselt oleme pöördunud ka Krimmi-eestlaste teema juurde.

Meie seltsi eelkäija Eesti Eugeenika ja Genealoogia Seltsi tegemistest kirjutab äsja seltsi juhtimisest loobunud Kalle Kesküla.

Siinkohal on kohane teatada, et aastakoosolekul Rakveres valiti EGeSi uueks juhatuse esimeheks Raivo Maine ning uueks juhatuse liikmeks Jaan Tagaväli.

Jääb veel ära märkida, et paralleelselt laualehe artiklitega ootame ka uurimusi aasta lõpul väljaantava almanahhi jaoks. Tegutseme ju 2003.a. deviisi all „100 aastat eestlaste suguvõsaurimist“

Lisaks PL-i numbris 32 avaldatud teabelehes „Tasub teada“ välja kuulutatud pärilikkuse teemalisele võistlustööle on ka teine Ellen Tammoja sulest. Seega osales võistlusel kaks seltsi liiget. Kuna žüriid välja kuulutatud ei ole, palume ka lugejate arvamust võitja välja selgitamisel.

Eesti Eugeenika ja Genealoogia Seltsi tegemistest Kalle Kesküla

Eugeenika alustalaks oli väide, et rahva tõugu saab parandada, kui määrata teaduslikult kindlaks, kellel lubada järglasi saada. Ameerika Ühendriikides tehti steriliseerimisega algust 1907 Indiana osariigis, neid kogemusi rakendati aga veel paarikümnes osariigis ja 1935. aastaks olid jänkid muutnud sigimisevõimetuks 26000 kaasmaalast.

Taanis võeti steriliseerimiseadus vastu 1929, Norras 1934, Rootsis ja Soomes 1935. Euroopas oli teistele eeskujuks natslik Saksamaa, kus aaria rassi ülistamine, juutide hävitamine jms. riiklikuks poliitikaks tehti. Oma rolli selles missioonis täitis Deutsche Gesellschaft für Rassen-Hygiene.

Eestis levis eugeeniline mõte samas taktis muu Euroopaga. 1924 asutati Eesti Eugeenika Selts "Tõu tervis". Nagu mujal, kandsid ka meil seda mõtet peamiselt arstid ja bioloogiateadusega seotud inimesed, eeskätt Tartu Ülikoolist. Seltsi esimeheks valiti hügieenik, Tartu Ülikooli tervishoiuinstituudi juhataja prof. Aleksander Rammul, tema abiks Tartu Ülikooli lastehaiguste kateedri ja kliiniku juhataja prof. Aadu Lüüs. Seltsi siht oli võidelda "Eesti rahvatõu omaduselise tasapinna" langemise vastu.

Eesti eugeenikute arvates tuli kohustuslikule steriliseerimisele allutada:

- a) lapsed, kes ei suuda omandada I klassi programmi ning on ilmne, et vajakajäämine on päritud;
- b) vabalt elavad idioodid, pimedad, kurtummad, epileptikud, kui vääreareng on pärilik;
- c) eelmisse rühma kuulujad hoolekandeadustest väljalaskmisel või enne abiellumist;
- d) psühopaatsed kurjategijad, retsidivistid, kroonilised alkohoolikud, kui viga on pärilik.

Vabatahtliku steriliseerimise võimalust soovitati vaimuhaigetele, raske tiisikuse põdejatele, süfiliitikele, kehaliselt vigastele.

Pärilikkuse uurimise vajadus tingis eugeenikute koostöö genealoogidega. 1931 loodi Eesti Eugeenika Seltsi juurde omaette põhikirjaga Genealoogia toimikond, mille esimeheks valiti dr. phil. Juhan Vasar, abiesimeheks A. Perandi ja laekahoidjaks Eesti antropoloogia rajaja Juhan Aul. Tasulisi suguvõsauringuid tegi Eesti sugukondade uurimise büroo, seda juhtis August Oinas. Eesti Eugeenika ja Genealoogia Seltsi juhatas asus Tartus, Gildi 8. Büroo töötas ajalooarhiivis Liivi 4.

Ilmselt liikus asjaosaliste hulgas ka iseseisva seltsi loomise idee. Nimelt on Eesti Ajalooarhiivis säilinud Eesti Genealoogia Ühingu põhikirja projekt, mille daatum on 25. detsember 1929 ja allkirjastaja põllumajandusteadlane Julius Aamisepp. Paraku toodi see idee, mis koguni 60 aastat varjusurmas olema pidi, tookord ohvriks eugeenika altarile.

Seltsi Tallinna osakonna tähtsamaks ettevõtmiseks kujunes II Rahvusliku Kasvatuse Kongressi korraldamine. See toimus 2. ja 3. jaanuaril 1935 Kaubandus-Tööstuskoja saalis Pikk 20. Kongressil esinesid riigivanem Konstantin Päts, Tartu Ülikooli rektor Johan Köpp, professorid Jüri Uluots, Paul Kogermann, Aadu Lüüs jt. väljapaistvad avaliku elu tegelased. Genealoogia rahvuslikest ülesannetest rääkis Juhan Vasar. Kongress soovitas kõik abiellujad enne naitumist läbi vaadata ning soovijaid ainult vastava tunnistuse alusel registreerida. Kongressi ettekannete põhjal kirjastati kogumik "Eesti rahva tulevik".

Seltsi Tallinna osakonna kontor asus Pikk 6-1. Tallinna osakonda kuulus poolsada prominentset isikut, sealhulgas admiral Johan Pitka, Riigikogu liige Nigol Andresen, linnapea ja Tallinna Ajalooseltsi esimees Anton Uesson, kaitseminister August Kerem, Riigi Põlevkivitööstuse juhataja Märtn Raud, piiskop Hugo Rahamägi, ajakirjanik, kirjanik ja kodu-uurija Mihkel Aitsam, Riigi Statistika Keskbüroo juhataja A.Pullerits, Maapanga juhatuse esimees V.Johanson, metropoliit A.Paulus, kindral J. Roska, Siseministeeriumi administratiivosakonna direktor E.Dolf, sama osakonna abidirektor O. Angelus ja perekonnaseisuasjade osakonna juhataja T.Teder, Tallinna Tehnikumi direktor N.Nurmiste, Politseikooli direktor E.Mets, Tütarlaste Kommertsgümnaasiumi direktor Aleksander Veiderma, Jakob Westholmi gümnaasiumi omanik Jakob Westholm ja teised.

Eesti Eugeenika ja Genealoogia Selts esitas steriliseerimisseaduse eelnõu valitsusele 1934.aasta märtsis. Valitsus arutas asja mitu korda, aga seaduseks see eelnõu ei saanud. Kaks aastat hiljem steriliseerimise seadus siiski sündis, selle kehtestas riigivanem Konstantin Päts oma dekreediga. Seadus jõustus 1. aprillil 1937. Uus seadus, mille koostamisel võeti eeskujuks nii Saksa kui ka Taani vastavad õigusaktid, oli eespool nimetatud eelnõuga võrreldes leebem.

Steriliseerimise otsustamiseks moodustas sotsiaalministeerium kaks ringkonnakomisjoni, ühe Tartus ja teise Tallinnas. Kuna vastavalt seadusele salastati kõik steriliseerimisega seonduv, siis on toimunu kohta teabe saamine raske. 1938. aasta märtsis teatas sotsiaalministeerium, et Tartus tehti ettepanek steriliseerida 14 ja Tallinnas 17 inimest. Enamasti olid need naised, mehi oli väljapakutute hulgas 6. Tartu komisjon soovitas steriliseerida 10 ja Tallinna komisjon 11 inimest ning nii ka tehti. 21 steriliseeritu kohta on teada vaid niipalju, et kaks neist olid mehed. Üks 19 steriliseeritud naisest kaebas otsuse enne selle täideviimist riigikohtusse edasi, kuid jäi kaotajaks.

Edaspidiste steriliseerimiste kohta on andmeid vähe, kuid asjaga siiski tegeldi. Seda kinnitab 1939. aasta juuli Politseilehe lausekatke "...ka järgnevatel aastatel oli steriliseeritute arv väike".

Eesti Eugeenika ja Genealoogia Selts soodustas ka suguvõsauuringuid. A. Lüüs redigeeris ja täiendas 1932 kirjastatud Martin Lipu (1854-1923) põhjaliku uurimuse Karellide suguvõsast. Suure töö tegi ära palgaline sugukondade uurimise büroo. Holstre valla (Viljandimaa) genealoogilist andmebaasi hakkas tasu eest koostama L. Pärtelpoeg. 1939 kirjastati Tallinnas Alverite suguvõsa (koostaja Juhan Alver) ja 1940 Tartus Tomsonite-Hildebrant'ide suguvõsa kroonika (koostaja - arhivaar Tiido Laur, täiendas Oskar Tomson).

Ajakirjanduses ilmus mitmeid sellealaseid artikleid.

Nõukogude võim keelustas seltsi, selle varad ja arhiiv anti 3. detsembril 1940 Tartu Ülikooli juures tegutsenud Loodusuurijate Seltsile. Saksa okupatsiooniaja lõpus püüti seltsi tegevust taastada Tartu Ülikooli eugeenika instituudi juhataja, kriminaal-antropoloogia professori Hans Madissoni eestvõttel. Tema oli ka seltsi viimane juht enne sõda.

Kasutatud materjalid:

EAA fond 4855, nimistu 1, säilikud 1-10

Riigi Teataja nr. 98, 1936, art. 776, lk. 2078-2081

Luup 29. september 1997 nr. 20 (51)

Eesti Ekspress 13. mai 1999

Järgnevalt on toodud Eesti Eugeenika ja Genealoogia Seltsi Tallinna osakonna liikmed

Eesti Eugeenika ja Genealoogia Selts

Tallinna osakond

ABIELU TERVISEHOIDLIK NÕUSTAMINE

SUGUKONDADE UURIMINE

Tallinnas, Pikk 6-1, telefon 432-15

1. Fr. Vahtmeister	majandustegelane
2. M. Aitsam	ajakirjanik
3. T. Soans	arst
4. P. Pedusaar	arst
5. H. Leesment	arst
6. A. Peet	advokaat
7. J. Jaik	ajakirjanik
8. A. Kerem	endine minister
9. S. Tallmeister	pastor
10. Chr. Brüller	koolinõunik
11. R. Moormann	majandustegelane
12. J. Vestholm	koolitegelane
13. Fr. Stockholm	pastor
14. M. Uesson	notar
15. E. Peterson	kooliõpetaja
16. J. Maasing	arst, majaomanik
17. P. Kuusik	pastor
18. L. Raudkepp	pastor
19. A. Veidermann	Tütarlaste Kommertsikooli direktor
20. O. Kiesel	koolidirektor
21. N. Andresen	Riigikogu liige
22. K. Metslang	poliitikategelane
23. A. Uesson	abilinnapea
24. A. Pullerits	Riigi Statistikabüroo juhataja
25. M. Raud	Riigi Põlevkivi juhataja
26. V. Johanson	Maapanga juhatuse esimees

27. Rostfeld-Säkk	arst	
28. E. Mets	Politseikooli direktor	
29. K. Peterson	kohtunik	
30. H. Vahtramäe	kohtu liige	
31. T. Teder	perekonnaseisu asjade juh. teerium	
32. O. Angelus	SM admin. osakonna abidirektor	
33. E. Dolf	SM admin. osakonna direktor	
34. O. Treufeldt	vangimaja direktor	
35. A. Ostra-Oinas	advokaat	
36. Org	major	Tondi Kõrgem Sõjakool
37. J. Rummo	haridustegelane	E. Haridusliit
38. A. Oinas	majandusteadlane	
39. S. Schilling	vene rahvusekretär	Haridusministeerium
40. J. Remmel	kolonel-leitnant	
41. J. Balder	kolonel-leitnant	
42. J. Roska	kindral	
43. T. Kraus	kapten	
44. V. Krull	arst	
45. G. Linholm	majandustegelane	
46. H. Mikheim	majaomanik	
47. H. Rahamägi	piiskop	
48. J. Pitka		Nõmme
49. A. Paulus	metropoliit	
50. N. Nurmiste	Tallinna Tehnikumi direktor	
51. J. Loosalu	poliitikategelane	
52. E. Jalak	ajakirjanik	
53. E. Vellner	Kaubandus-Tööstuskoda	

Allikas: EAA fond 4855 nimistu 1 säilikud 1 ja 5

Pärnu korgivabriku endistest omanikest

Helbe Merila-Lattik

Pärnu korgivabrik alustas tööd 1882.a. ja selle asutajaks oli end baltisakslaste hulka lugev härrasmees, saksa keele ja meelega Hugo Paul Samuel Auster (*25.04.1859 Suure Kõpus Viljandimaal + 28.11.1935 Pärnus). Ta oli kasvanud kõstri 8-lapselises perekonnas, kõik saavutanud iseõppimise teel ja tulnud Pärnusse Suure Kõpust täieliku autodidakti ja self-made man'ina. Ta abiellus puhtast saksa soost preili Bertha Seidlitziga ja perre sündis omakorda viis last. 1932.a. pühisest hästiminev ettevõtte juba oma 50.aastapäeva. Korgivabrik alustas õige väikeselt – osteti üks korgimasin ja pandi see üles Supeluse tän 17 üüritud korteri ühte tuppa. Toodang läks peamiselt Pärnu Blibernichti õlletööstusele, kes sel ajal kasutas veel tavalist korki pudelite sulgemiseks. Kuid äri laienes, sissetulekud kasvasid ja ajapikku omandati Roosi tänavale järjest mitu krunti – 1, 3 ja 5 ja ehitati sinna järjest suuremad hooned, kuni selleni, mis seisab tänapäevani Roosi ja Pärna tänavate nurgal, Roosi 5 kahekorruseline tööstushoone. Nõukogude aastatel paigutati sinna tuberkuloosidisperser ja nüüd juba kümme aastat asuvad seal kopsukabinetid. Nii laialdane tegevus vajas juba märgatavalt suuremat töötajaskonda ja nende juhtimiseks oskustega mehi. Vanal hr Austeril oli õnne. Tema peres polnud küll ühtegi poega, kellele tootmine üle anda, kuid kasvas viis kaunist tüdruku. Nendele olid ühe teise Pärnu baltisaksa perekonna pojad silma heitnud. Need olid hea haridusega, jõukad ja äriliselt ettevõtlikud vennad Georg ja Egon Lehmannid, kellede isaisa Johannes Paul Lehmann oli Põltsamaal juba suurärimehena rikastunud. Krimmi sõdade aegset Venemaa konjunktuuri oli ta oskuslikult ära kasutanud, arendanud laialdast soolaäri, nii et ta oli omandanud ka kolm mõisat ja rohkesti kinnisvara. Tema pojad kasvasid juba mõisahärradena. Kuid mõisad olid Eesti maareformiga riigistatud ja nii paigutas üks poegadeist, Hugo Lehmann oma ärioskused Austeri korgivabriku teenistusse. Õekesed Martha-Alma Auster ja Erna Lucie Auster abiellusid juba Hugo Lehmani poegade, Georg ja Egon Lehmanniga. Äri läks meeldiva lisaenergia lisandumisega majandusliku tõusu teele. Üks õdedest, Elisabeth Auster, abiellus veel õpipoisist abijuhatajaks tõusnud Eduard von Wahliga ja äri õitses. Kui Blibernicht ja teised õlletootjad hakkasid üle minema vedruga suletavatele portselan-kummikorkidele ja nõudlus korkide järgi vähenes, oskas Auster-Lehmanni firma ümber orienteeruda korgist soojendusplaatide tootmisele ja siis osutusidki vajalikeks veel suuremad ruumid, mis osteti 1938.a. jõe äärde majja, mille oli veini- ja piirituse destilleerimisvabriku tarbeks 1889.a. ehitanud Justus Bernhard Specht ja kus tänapäeval asub TÜ Pärnu Kolledži ilus stiilne raamatukogu. Äri läks edukalt edasi, kuid 1939.a. muutus kõik. Molotov-Ribbentropi pakti salaprotokollid tõmbasid eraldusjoone Nõukogude Liidu ja Saksamaa mõjusfääride vahele ja Hitler kutsus oma kodanikud koju, kuigi kodu ei ole Saksamaa baltisakslastele kunagi olnud, eriti Hitleri Saksamaa. Nende

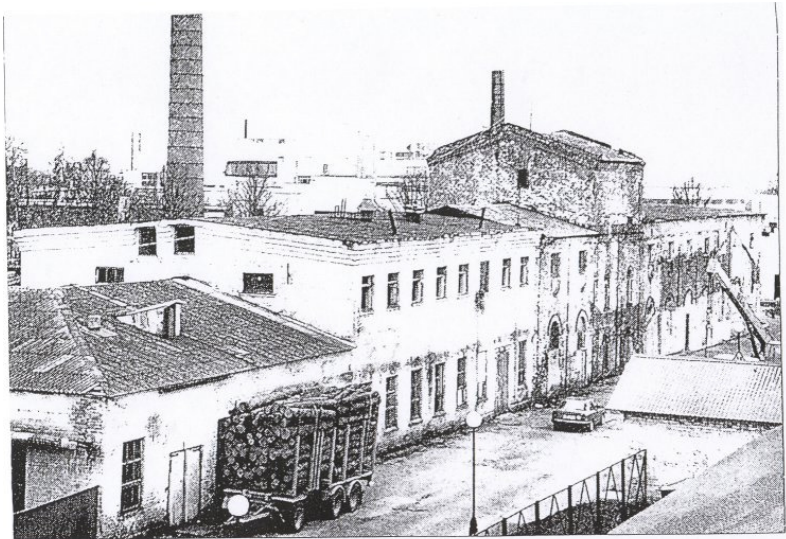
koduks oli Eesti ja nad olid tuhande niidiga seotud selle maa külge, olid valmis tema vabaduse eest ka võitlusse astuma kõrvuti eestlastega nagu vabadussõjagi päevil, kuid seda võimalust neile ei jäetud. Nii lahkusid ka kõik Austeri ja Lehmanni perekonna veel elusolevad liikmed 1939.a sügisel laevadega Pärnust Saksamaale, kus neid ootas nagu teisi baltisakslasi karm tõrjutute saatus sõja jalgu jäävas Warthelandis – Poola aladel, kuni nad suurte raskustega jõudsid Saksamaale. Hitler ei soosinud balti-saksa rahvusgruppi. Seal on elu neid ja nende järglasi pillutanud üle maailma – kes Saksamaal Frankfurdi lähistel, kes Kanadas, kes Soomes, kes andis oma elu suurriikide vahelises sõjas. Ellujääjad pöörduvad aga ikka Eestisse tagasi, see on nende kodumaa.

Minu sihiks ei ole selle tööga avada peensusteni Auster - Lehmanni korgiäri üksikasju, vaid ma tahaksin anda pildi ühe Pärnu baltisaksa perekonna päritolust. See seostub juba geneetiliselt meie maa ja rahvaga, kuid toleaegses võimu, rikkuse ja haridusvõimaluste asetuse juures sundis ometi nii mõndagi tõsist maameest omandama saksa keele ja meele, et edasi jõuda. Läheme selleks ajas paar põlvkonda tagasi. Vaatleme ühelt poolt Austereid, teiselt poolt Lehmanne. Kust nad tulid, kes nad olid?

Minu käsutusse on perekonna praegused järeltulijad usaldanud detailsed materjalid nende perekondade genealoogia kohta, mis annab mulle võimaluse seda teha ja nad on lubanud mul ka neid materjale avaldada. Selle suure perekonnaloalise uurimistöe teostas praegu Soomes elav Hugo Reinhold Lehmanni pojapoeg hr Peeter Lehmann ja see sisaldab väga palju huvitavat.

Hugo Paul Samuel Auster, Pärnu korgivabriku rajaja, nagu mäletate sündis Suure Kõpus Viljandimaal. Tema isa aga, Peeter Julius Auster, oli sündinud tollal põlatud maarahva talupojatares Moostes Põlva lähedal 1820.a. Väga andeka ja musikaalse talupojanoorukina tõusis ta iseõppimise teel Suure Kõpu kiriku köstri ja organisti kohale. Ta töötas seal kuni surmani 1881.a. - 40 aastat, ja tema tööd on hinnatud hõbedase mälestusplaadi kinnitamisega Kõpu kiriku seinale. Nii et korgivabrikandi isa oli puhas eestlane ja ka tema ema oli kohalik eesti neiu Marie Helene Rosenthal. Hugo Paul Samuel Austeris ei olnud veel tilkagi saksa verd. Selle Suure Kõpu köstri loomulik intelligents ja musikaalsus pidid olema erakordselt kõrged, sest tema 8-st lapsest nelja täiskasvanuks saanud olid samuti erakordselt andekad inimesed. Arvestades köster Julius Austeri talupoeglikku päritolu tolle aja tingimuste ja vaimsuse juures, oskas ta ühest pojast kasvatada proviisori teisest rikka kaubahärra ja hiljem ka mõisahärra, kes suhtles laialdaselt ka aadliringkondadega ja kolmandast pojast äri-mehe ja õppinud laulja. Tütar abiellus eesti nime Käärid kandva mehega. See poeg Ernst Auster, kes valis lauljate tegutses ka ärialal, ostis perekonnale isegi Roosi tänava teisel poolel, vabriku vastas asuva krundi 1905.a. Aga laulis ta Pärnus kuulsaks saanud meeskvarteris koos härrade Sternbergi ja Redlichi (mõlemad I tenor), Feldbachi (II tenor) ja Boestroemiga (I bass) ning tema kanda oli II bass. Kvarterit omandas erilise kuulsuse ja sai keiser-kvarterit nime pärast seda, kui nad olid esinenud parun Stael von Holsteini Uulu mõisas peatuvale Tsaari Venemaa toleaegsele troonipärijale suurvürst Aleksandrile (tulevane tsaar Aleksander III) ja tema taanlannast abikaasale Dagmarile, mille nad suure eduga teostasid. Selle kohta on kohalik Pärnu saksakeelne ajaleht avaldanud Ernst Austeri kirja oma isale, muidugi saksa keeles, kuigi ka selles noores lauljas ei ringelnud veel üldsegi saksa verd. Alles selles põlvkonnas abiellusid nad haritud baltisaksa preilidega. Hugo Paul Samuel Auster, nagu öeldud, Saksamaalt pärineva Friedrich Wilhelm Seidlitz tütre Berrtha Seidlitziga. Hugo Austeri äi, Friedrich Wilhelm Seidlitz, oli üliõpilasrahutuste tõttu Frankfurdis sunnitud Saksamaalt lahkuma ja emigreerus siis algul Tartusse, hiljem asus Pärnusse, kus ta tegeles algul fotograafina ja hiljem asutas kirjutustarvete ja mänguvasjade kaupluse Rüütli tänavale. Nii oli moodustunud Austerite baltisaksa perekond Pärnus.

Vaatleme nüüd ka Lehmannide pärinemist ja üllatus – üllatus, ka siin näeme sügavaid eesti juuri. Nimelt oli Viljandi aadlipreilide kasvatusasutus, Stift zur Erziehung adliger Mädchen in Fellin, võtnud oma teenistusse pärisorjast talupoja Hansu Mihkli kihelkonnast Koonga mõisa alt koos tema naise Madliga. Hansu sündimine võis toimuda 1777–1782 a vahel, igatahes oli ta juba 1811.aastal ametis stifti kokana, kellena ta ausalt teenis kogu eluaja. Siit siis nii keel kui ka eluhiak. Tema tööd hinnati ja oma tööperioodi lõpul sai ta naise ja lastega koos priikslaskmise kirja ja perekonnanime Lehmann. Tema lastest on teada ainult kolm – üks poegadest sai rätsepaks Peterburis, tütar abiellus Viljandi saksa pürjeli Nöscheliga ja noorem poeg Johannes Paul, sündinud 1814.a. veel pärisorjast talupojana, omandas koos vanematega priiuse ja ka Viljandi kodanikuõigused. Ta sai väga hea ärilise ettevalmistuse ja arvatavasti ka saksa hariduse Pfeifferi firmas Viljandis, kellega ta kaua aega koos töötas ja avas hiljem Põltsamaa kesklinnas oma äri. Tema saksa keel ja maneerid olla olnud nii laitmatud, et tal tekkis laialdane tutvusring ka Balti aadli hulgas, kuigi ta oli alles esimest põlve vabanenud eesti talupoeg. Ta kauples edukalt soola, mee, vaha, nahkade ja villaga, tabas ära Venemaal Krimmi sõdade ajal kujunenud soodsa ärikonjunktuuri ja rikastus kiiresti. Tal oli edu nii talupoegade juures, keda ta hästi mõistis, kui ka aadliku

Ajalooline arhiivifoto 1996. aastast. Veel ei osatud aimatagi, et kunagisest korgivabrikust ja nõukogudeaegsest kalakonservitsehhist saab Tartu ülikooli Pärnu kolledž. Urmas Luik

klientuuri juures, keda ta samuti haritult ja peenelt käsitada mõistis. Siin ta kohtus hernhuutliku diakoni Johann Christian Kessleri tütreaga, kes Uue-Kariste mõisniku kutsel oli Saksamaalt Eestisse saabunud vennastekogudusi laiendama ja nende koolitööd juhatama. Muide vennastekoguduse, hernhuutlaste, juures oli nõudeks ka vastava maa pärisrahva keele omandamine, mis ilmselt ka selle perekonna juures aset leidis. Ka nende vanem tütar Marie Frederike oli saanud hea hariduse samas vaimus ja noorte vahel sõlmus abielu, kust sündis 9 last. Niisiis segunes eesti ja riigisaksa veri ja Kesslerite liini esivanemate, Hofmannide, kaudu voolas nende soontesse ka balti-saksa kõrgeadli veri von Dellingshausenite sugupuust. Johann Paul Lehmann laiendas pidevalt oma äritegevust, ostis Põltsamaa kesklinnas mitmeid majavaldusi ja lõpuks ka laialdasi maavaldusi Tagametsa, Jalametsa ja Marienruh mõisate näol, kus tema pojad juba üles kasvasid täielike noorte mõisahärradena. See eesti talumees püüdis neile anda ka väga hea hariduse. Nad kõik studeerisid Saksamaal, kuid 9-lapselisest perekonnast jäi lõpuks ellu vaid kaks poega. Kolm last surid õrnas eas ühe aasta vältel määratseva taudi tõttu ja neli juba noormehe ikka jõudnud poega hukkus õnnetult erinevatel asjaoludel. Need kaks poega, Paul ja Hugo Reinhold Lehmannid abiellusid kõrgintelligentse Blessigite saksa perekonna kahe tütre Natalie ja Jenny Reinholda Blessigiga. Blessigite laialdane perekond hiilgas eriti kõrge vaimsusega, nende hulgas oli nii arste kui professoreid nii Tartus kui ka St Petersburgis, kus nad oma tegevuse eest pälvisid linna aukodanike nime. Mõlemad vennad olid haritud ja jõukad, kuid Pauli abielu jäi lastetuks. Lõpuks tuli ka Hugo Reinhold Lehmannil osa oma mõisaid ära müüa ja üle elada Eesti Vabariigi kehtestamisega teostunud maareform, mis jättis neile vaid 50 ha suuruse talukoha võrra maad, mille Hugo Reinhold ka ära müüs ja asus perekonnaga Pärnusse. Siin rakendas ta oma ärilised oskused Austeri korgivabriku teenistusse ja tema oli see mees, kes korgivabrikut laiendades tõi selle praeguse kolledži ruumidesse. Tema kaks poega Egon ja Georg, nagu me juba teame, abiellusid Austeri tütardega ja tema viis tüdrikad läksid kõik mehele saksa soost meestele (parun Mengdenile, von Dehnile jne) 1939.a. lahkusid kõik Eestist.

Seda kõike jälgides ei tule imestada, et kaks veel siin sündinud Lehmannide perekonna järeltulijat, Hugo ja Peeter Lehmann, kellest üks elab Saksamaal ja teine Soomes, valdavad vabalt eesti keelt ning pöörduvad igal suvel Eestisse tagasi, Peeter Lehmann Soomest isegi mitu korda aastas, et olla kontaktis Eesti edeneva eluga, et tunda oma kodumaa arengut ja sellele jõudumööda kaasa aidata. Aga huvitav on see, et kui üks tunneb uhkust just oma sügavate eesti juurte üle, ja mõistab, kuivõrd seotud need kaks väikest rahvakildu, eestlased ja baltisakslased on, siis teine märgib uhkusega ära just neid kuulsamaid eesti aadli nimesid, kellega perekond aastakümnete jooksul on hõimlussuhetesse astunud või muidu suhelnud. Nad on balti sakslased.

Meid lähendas hr Hugo Lehmanniga asjaolu, et tema isa ja vanaisa valdused asusid ühel pool Roosi tänavat ja minu abikaasa vanaema pr Leontine-Rosalie Ratziborinsky, kullassepp-meistri lese valdused teisel pool Roosi tänavat läbi kvartali kuni Esplanaadi tänavani. See tõdemus innustas meid üksteisega lähemalt tutvuma. Kui tema oma küsimuse peale, kust pärineb minu saksa keel, sai vastuseks, et mind õpetas lapsena saksa "bonne", kelleks oli sel ajal majandusraskustesse sattunud baltisaksa proua, siis naeris ta mõnusalt-mõnusalt järjekordse eestlaste ja baltisakslaste vastastikuse mõjusuhte üle. Muidugi tahtsime uurida, mis nendest peredest edasi sai ja tema üllatus algul, et üks eestlanna huvitub ja uurib baltisaksa perekonna lugu. Selgus, et ka maatüki, mille ostis Ernst Auster, müüs talle oma tohutust aiast Leontine Ratziborinsky. Need maad oli ta pärinud oma isalt Jacke linaladude ülevaataja ja ekspediitori Johann Pimase käest, kelle majas, kuigi ka üdini eestlased, valitses samuti sel ajal nii saksa keel kui ka meel. Sama hästi oleks see perekond nendes oludes mõne saksa abielu kaudu võinud suubuda baltisakslaste kildkonda, kuid saatus kujundas teisiti ja nad on jäänud eestlasteks

✂ ✂ ✂ ✂ ✂ ✂ ✂ ✂ ✂ ✂

KÕPP'ude sugupuu uurimisest ja suguseltsi tegutsemisest

Evi Kirsimägi

Kuidas kõik algas? 1995.a. mais avati Viljandi maakonnas Kärstnas Muinsuskaitse Seltsi liikme PRIIT SILLA algatusel mälestuskivi kolmele KÕPP'ude sugupuu professorile:

Teoloogia dr. JOHAN KÕPP (1874-1970), agronoomia dr. PEETER KÕPP (1888-1960) ja agronoomia dr. PEETER JASKA (1910-1980), kelle esivanemad pärinevad Kärstnast.

Avamisel osales hulgaliselt KÕPP'u suguvõsa liikmeid. Suguvõsa liikme ENDEL EEK'i eestvedamisel otsustati korraldada sama aasta augusti teisel laupäeval kokkutulek eesmärgiga kutsuda kokku inimesed, kes kannavad Kõpu nime või teavad olevat seost Kõppudest esivanematega ning selgitada välja pärinevuste liinid esivanemast HANSUST (1770-1847).

Teadagi on, et üks suguvõsa liikmetest – TOOMAS KÕPP (1870-1953), elukutselt kooliõpetaja, tegeles kodu-uurimisega ja pani kirja ka oma suguseltsi liikmed, kuid tema märkmed on esialgu veel leidmata. Nüüdse nimekirja alguse kokkupanijad ei ole õnnestunud täpsustada.

Suguseltsi liitmisel said põhiliseks kokkutulekud. Need on toimunud alates 1995.aastast ühepäevalistena, igal aastal augusti teisel laupäeval kogunemisega Kärstna kivi juures.

1. 1995.a. Osalejate arv üle 100 ehk 41 peret. Toimus suguluse liinide ja liikmete selgitamine
2. 1996.a. Osalejate arv 22. Vähene osavõtt ESTO laulupeo tõttu samal päeval Tallinnas.
3. 1997.a. Helme õpetaja Valter Vaasa poolt mälestuskivi õnnistamine. Koosviibimine liikme Valve Pooleni pillilugude saatel.
4. 1998.a. Osalejate arv 31. Pärast mõne tunnist ametlikku osa pirukasöömine Tiiu Naber'i talus, kus toimus aktiivne arutelu, kuidas muuta kokkutulekud huvitavamaks. Moodustati kokkutulekute korraldamiseks aktiiv: Endel Eek, Maia Värvi, Evi Kirsimägi, Tiiu Naber, Evi Aava, Anne Juhkental, Peeter Naaris, Aino Kurg, Lilia Kõpp.
5. 1999.a. Osalejate arv 70. Üles seati käsitöö näitus, kus oli hulgaliselt nii vanema päritoluga käsitööseseid kui ka tänapäevaseid töid. Üles oli pandud Maia Värvi poolt põimitud gobelään – sugupuu vaip. Istutati Kärstna parki tamm. Jällegi toimus Tiiu Naber'i talus piknik
6. 2000.a. Osalejate arv 73. Kogunemine oli seekord Helme kalmistu juures ning edasi mindi Johan Kõpp'u sünnikohta Holdres Pihle talu maale. Seal toimus Johan Kõpp'u mälestuskivi avamine ja õnnistamine. Mälestuskivi valmistamise ja paigaldamise eest kandis hoolt MATI TEKKEL koos lähedastega. Kivi avamine toimus Helme valla päeval ja avakõne pidas Helme vallavanem. Kivi õnnistas õpetaja Valter Vaasa, kes oli Johan Kõpp'uga tihedalt kokku puutunud. Ametlikule osale järgnes piknik, mille normaalset kulgu segas veidi sombune ilm. Mälestuskivi on nüüd külastusobjektiks turismimarsruutidel. Kivi juures olevat platsi hooldab Mati Tekkel.
7. 2001.a. Osalejate arv 47. Kogunemine Kärstnas, kus toimus sugupuu lipu tutvustamine. Edasi mindi Helme kalmistule esivanemate kalmudele. Viljandi osakonna abiga tehti sugupuu vaibast paberkanndjale formaadile A3 koopiaid, mida turustati kokkutulekul. Edasi mindi Helme Koduloomuuseumi, kus saadi luba korraldada sugupuu piknik muuseumi õuel. Helme koduloo muuseumiga jõuti kokkuleppele edasise koostöö suhtes.
8. 2002.a. Osalejate arv 72. Kogunemine Helme kalmistu juures. Helme kirikus toimus sugupuu lipu õnnistamine. Edasi mindi Helme Koduloo Muuseumi õuele, kus toimus õnnistatud sugupuu lipu heiskamine ja sugupuu hümnid sõnade ette lugemine, millele viisi kirjutamine jääb järgmiseks aastaks. Toimus olemasolevate äraantavate eksponaatide üleandmine Helme Koduloo Muuseumile. Muuseumi õuel toimus traditsiooniline piknik Hendrik Kõpp'u akordionimängu saatel.

Sugupuu vaip on olnud näitustel:

1. 2000.a märts Teaduste Akadeemia Raamatukogu fuajees.
2. 2001.a. jaanuar Viljandi Muuseumis
3. 2002.a veebruar Türi Muuseumis
4. 2002.a mai Rakvere Muuseumis

Muudest dokumentidest on suguvõsal olemas:

1. ÜLDINE NIMEKIRI: Arvutis koostatud ühtne täiuslik nimekiri, kus on esivanemate nimed põlvnemise järgi iga liikme kohta: eesnimi, perekonnanimi (naistel ka neiu põlv) nimi, teadaolevad sünni ja surmaaastad. Kuu ja päev. Elavatel kontaktandmed. Veel on kõik sugupuu liikmed saanud SUGUPUU liikmenumbri. Nimekirja täiendatakse pidevalt 2002 aasta suve seisuga on nimekirjas liikmeid 438ning esindatud juba IX põlvkonda. (tehniline teostus Evi Kirsimägi).
2. TÄHESTIKULINE NIMEKIRI: Üldise nimekirja põhjal koostatud tähestikuline nimekiri, mille alusel on igal liikmel väga hõlbus oma nime üles leida ja teada saada liikme number.
3. NAISHÕIMLASTE NIMEKIRI, kes on Kõppude peredesse tulnud.
4. ISIKUANDMED – üks leht iga sugupuu liikme kohta.
5. FOTODE KOGUM – kogutud vanaaegseid fotosid ja fotode koopiaid ning uuema aja fotosid ka viimastest kokkutulekutest.

Pärilike tunnuste ilmnemine kaasajal elavate suguvõsaliikmete juures.

Ellen Tammoja

Geneetika kiire areng toob üllatusi, lisab lootusi, teeb ettevaatlikuks ja sunnib meelde tuletama igivana tarkust: usu kõike, kahtle kõiges!

Pärikkuses ei kahtle enam keegi. Lõplikult pole selge aga see, millised ilmingud on pärikkud, millised mitte.

Pärikkus istub sees ja ootab oma tundi – see võib mõjuda hirmutavalt. On teada pärikkuse väljalöömisest ka vanaduses, kas siis pärilike haiguste või mõne muu ilmingu näol. Näib, et pääsemise lootust pole kuni surmani.

Õndsas teadmatuses viibides võib aga rahulolu tunda kõige hea üle, mis juba käes on ja pärikkud olemine. Ikkagi hästi, kui saab uskuda, et esivanemad pole käsulaudu puruks lõõnud ja mitu järgnevat põlvkonda on nuhtlusest pääsenud.

Inimene püüab aga alati kõike enda kasuks pöörata: nii annab teadmine, et geenid määravad palju, meile hea võimaluse oma ebatäiuslikkusele vabandavaid seletusi otsida.

Selle avastasime juba algkoolis. Siis ei teadnud me geenidest midagi, perekonnaveast aga küll. Ühel klassivennal oli kombeks küüsi närida. Meid see ei häirinud – las närib. Häiris aga ühte õpetajat, kes nõudis selle kohta seletust. Tõusiski väike poiss pingis püsti ja teatas: see on perekonnaviga. Järgnes loetelu, kes kõik tema sugulastest pidid küüsi närima. Õpetaja jäi tummaks. Meil oli lõbus. Edaspidi võis näha-kuulda, kuidas pahandust teinu tõsimeeli lausus: ega mina pole süüdi, mul perekonnaviga.

Kaasaegne aga ütleb endal päti geenid olevat ja loodab kergemat karistust.

Asudes vaatlema oma suguvõsaliikmete pärilikke tunnuseid, peatun veidi välisel sarnasusel. Näib, et see ei ilmne ainult lähisuguluses vaid ka kaugemas.

Suguvõsaliige Ly Seppel on seda märganud ja kirja pannud: Ka minu sugulased leiavad, et sarnanen oma emaga ja mul on juures tema liigutused. Koopiaga siiski tegemist ei ole. Erinev on silmade värv ja iseloom. Sarnased olid ka minu ema ja üks tema onutütardest. Albumilehelt vaatab vastu meie teisik – kauge sugulane. Foto pärineb möödunud sajandi algusest.

Aastaid tagasi noore emana ei suutnud ma kuidagi uskuda, et nii väikeste inimesehakatiste puhul nagu on seda beebid, saab juba öelda, kellega ta sarnaneb. Ma olin skeptiline ja irooniline ning ei võtnud katsikuliste juttu tõsiselt, kes väitsid küll ikka üks laps oma isa nägu võib olla. Mulle meenus hoopis lõbus anekdoot sellest, kuidas kord läinud kaks naist last vaatama ja hällile lähenedes hüüdnud: vana Juhan mis vana Juhan! Hällis aga last hetkel ei olnud ja seal oli koha sisse võtnud hall kass.

Aeg muutis arusaamu ja näitas, et vanematel inimestel oli paljus õigus.

Uurimise käigus olen huvitunud sellest, kust ikka tulid meie suguvõsasse pruunisilmsed, tumedapäised ja pikakasvulised? Kaasajal on pikakasvuliste rekord ületatud ja on praegu veidi üle 2 meetri.

Pärimuse järgi tuli üks esiisadest Saaremaalt ja arvatakse, et tema töigi kaasa võõra vere. Parunite sohilapsi pole seni avastanud. Võib-olla seisab see avastus alles ees. Üks vanaonu tütardest abiellus küll mõisniku pojaga. Neid küüditati Siberisse, kus nende lapsed surid. Nii ei saagi teada, millised pärilikud tunnused neil oleksid ilmnunud.

Tõugu on aga aidanud parandada mitmete rootsi päritolu naise suguvõssa tulek. Nad elasid Haapsalus ja olid omaks võtnud kadakliku mentaliteedi. Paljud selle liini sugulastest olid mõisateenijad. Enamus naistest jäi vallalisteks ja seda väärika mehe puudumisel, sest moonaka naisena ei kujutanud end neist keegi. Mõisast saadi lai silmaring ja vahel isegi haridus. Säilinud üleskirjutused räägivad mitmel juhul hariduse saamisest mõisaomanike tütarde poolt. Need vähesed järglased, kes meie kaasaega on jõudnud kannavad endas midagi sünnipärast: omavad head maitset, kaunist välimustja mõjuvad suursugustena.

Sümpaatiaga suhtun isaemapoolsetesse sugulastesse, kelle hulgas on olnud ja on palju häid vaikesid, ilmasuurema egotsentrisuseta väga kannatlikke inimesi. See ei loe, et nende hulgas pole väljapaistvaid inimesi. Need kaasaegsed suguvõsaliikmed, kes geenide kingitusena on need omadused kaasa saanud, on praegu proovile pandud. Edupsühhoos surub nad nurka. Naid aitab nende pikk meel ja nad tulevad toime. Sama võib öelda ka nende kohta, kes on pärinud nõrga närvisüsteemi ja sellest olenevalt väikese töövõime, sest nad väsivad kiiresti. Tänu hingelistele väärtustele püsivad nad rõõbastel.

Päritavad on ka mitmesugused oskused ja anded. Arvukate suguvõsaliikmete juures on silmapaistvamad kirjanduslikud anded ja puutööoskused. Viimased on edasi pärandunud juba mitu põlve järjest. On olnud palju tislereid, arhitekte. Neist tuntum Edgar Velbri. Praegu jätkab tema tööd üks poegadest – Teno Velbri. Peale tema on arhitekte suguvõsas veel.

Hiiumaal Emmaste vallas elasid Seppelid. Hiljem asusid nad ümber Lääne-Nigulasse. Veel hiljem mindi välismaale ja minnakse siiani. Nende hulgas on palju andekaid ja ettevõtlikke inimesi. Domineerivad kirjandusliku anded.

Kirjanikuks on saanud praegu Stockholmis elav ja peagi 94-aastaseks saav Helmi Seppel-Rajamaa. Enda sõnul on ta selleks saanud kogemata (alateadlikult), sest teadlikult pole pürginud. Ütleb endal puuduvat auahnuse ja et tal lihtsalt on meeldinud tegelda sõnaga ja pildiga. Ta looming pole küll ulatuslik, sest kõik loodu on sündinudkutsetöö ja perekonna kõrvalt. Sai 1950.a. „Orto“ romaanivõistlusel II auhinna. Hiljuti oma päeviku vormismälestuste teise raamatu kokkupanemise lõpetanud, on ta üks viimastest kirjutavatest välis-eesti kirjanikest.

Luuletaja, prosaisti ja tõlkijana on tuntud Ly Seppel-Ehin. Luuletee alguses on tütar Kristiina Ehin. Peale nimetatute on terve rida sõna- ja kirjaosavaid inimesi. Paljudel on elukutseks raamatukoguhoidja. Kõigil neil on huvi igat liiki kultuuriilmingute vastu.

Huvituseta pole seegi, et kust ikkagi on pärit kirjanduslik pisik ja vaimsed huvid? Niipalju, kui on teada, evisid suurt kirjandushuvi vennad Seppelid. Olid olnud küllaltki edumeelsed ja arenenud. Üks vendadest pidas päevikut. Teada on ka see, et vendade ema oli rootsi juurtega ja see viib tõdemuseni, mida teadis juba meie vanarahvas, et segatud verest vaimurikkad inimesed tõusevad.“

Selle paikapidavust näitab ka see, et välismaale läinute lapsed, kelle üks vanem pärineb n.ö. teisest maailma otsast, on andekad ja läbilõõgivõimelised. Ja veel, kui uskuda kirjutatut, on uurimused ja tähelepanekud tõestanud hiidlaste kõrgemat intelligentsi.

Suguvõsades ei puudu ka „mustad lambad“. Neist tavaliselt ei räägita, kuid omakeskis kirjutakse, et rikkus ausa suguseltsi nime ära. See on mureküsümuseks olnud kõikidel aegadel. Ka papa Jannseni perekonnas ei tulnud ükslastest oma eluga toime. L.Koidula kirjutas venna surma puhul sügavalt kahetsedes, et miks küll olime ta vastu nii karmid ja ei võtnud teda tema iseloomu kohaselt vaid nii, kuidas meie teda näha tahtsime.

See meenub, kui mõte peatub suguvõsa ühel valulapsel, kel on vajadus aina kellelegi toetuda, aina teiste seljas tantsida. Suurimaks nuhtluseks näib tal olevat rahataju puudumine. Ütleb endal olevat rida vaevusi. Et tegu on intelligentse inimesega, on tema puhullendu lastud sõna „näitleja“. Siin on ilmselgelt oma osa ka pärikkusel, sest kõike ilminguid ei saa ka näitlemiseks pidada.

Aastate-taguses loos, kui aegoli teine ja probleemidki teised, oli „musta lamba“ osas kauge suguvõsaliige kirjanik Ed. Vilde. Need, kes teda selleks pidasid, olid enamuses olnud sügavusklikud, kuid mitte ainult nemad, kiviviskajaid leidis nendegi hulgas, kes teda kirjanikuna hindasid. Rahul ei oldud aga sellega, et kuulus sugulane „tegi niisuguseid tükk“. Neist „tükkidest“ juttu tehes arvas Helmi Rajamaa nii: „Tegelikult on suured isiksused võib-olla koguni suuremate nõrkustega, kuna eneseteostamise üheks tingimuseks juba on suurem egotsentrilisus ja sellest olenevalt ka karmus ja külmus ümbritseva suhtes.“ Paraku tuleb sellega leppida, et suured isiksused inimestena alati laitmatud ei ole.

Leppida tuleb ka sellega, et pärikkus ei kao kuskile ja jääb mõjutama ka tulevasi põlvkondi.

Džurtši

Foto ja selle tagamaad

Ene Liivik

Foto Džurtši külakooli õpilastest ja õpetajatest 11.jaanuaril 1916.aastal, Esimese Ilmasõja teisel aastal oma koolimaja taustal. Maja ehivad viimase vene keisri Nikolai II portree ja lipud. Üks neist peaks olema Vene impeeriumi lipp. Aga teine? Kas Krimmi kubermangu lipp? Välja on toodud tähtsamad õppevahendid: poolkerade kaart, gloobus, arvelaud ning klassitahvel.

Džurtši oli jõukas eestlaste küla Venemaal Krimmi kubermangus Perekopi maakonnas, kuhu Eestist väljarändajad asusid 1863.aastal.

1905.aastal külastas Krimmi Eduard Vilde. Ajalehe „Uudised“ vesteosas ilmus tema reisikiri „Krimmi ja Kaukaasia eestlastel külaliseks.“ Tsiteerin Vilde muljeid seoses Džurtši kooliga: „...varsti olin kooliõpetaja hr. Mäe külaline ja öömajaline... Koolimaja ehitati 1883.aastal. Ta jaguneb näo ja ruumide suuruse poolest keskpäraliste koolimajade liiki. Klassiruumiks on üks suurem, kaunis lihtlabane tuba, kooliõpetaja korteriks kaks kambrit köögiga. Kooli juures seisab ka palvemaja ehk kirik...“

Praegune lugupeetud kooliõpetaja hr. H.Mägi on neljas noorsoo kasvataja Džurtši asunduses; nagu kaks esimest, nii on ka tema Viljandimaa mees, kuna kolmas kooliõpetaja, kelle asemele hr. Mägi 1897.a. tuli, Tartumaalt pärit oli. Hr. Mägi, kelle kodu Suure-Jaani kihelkond oli, on Jurjevi seminari kasvandik.

Varemalt ulatus Džurtši õpilaste arv neljakümneni, paaril viimasel aastal käib lapsi 20 ümber koolis... Kooliõpetaja, kes muidugi ka kõstri kohuseid täidab, saab 400 rubla palka, kuna tal ka 3 dessatini maad on tarvitada ja prii küte ja valgustus. Õpilaste pealt, kes naaberküladest koolis käivad, võtab kooliõpetaja iseäralist maksu. Ka külavalitsuse kirjatoimetuse on õpetaja hoolet, mille eest talle 50 rubla aastas tasu makstakse... haiguste puhul on tal semstvo poolt tähtsal määral abi loota.“

Fotol ongi esimeses reas kooliõpetajad Maria (perekonnanime ei tea) ja Karl Udal.

Vasakul istuvad teiste ees maas kaks esimese klassi tüdrukut. Vasakpoolne tumedapäine on Elviine või Leontine Pärtel. Parempoolne – jalas triibulised sukad on Erna Taadler – minu ema. Elviine või Leontine Pärteli isa oli Erna Taadleri ema vend.

Minu ema rääkis 87-aasta vanusena kooliajast Džurtšis:“ Kooli mindi 8-aastaselt. Sama vanalt läksin ka mina.

Õppida tuli vene keeles. Eesti keel oli üks õppeaine-test. Tunniplaan oli venekeelne ja seal oli tund estonski jazõk. Ajalugu, geograafia, matemaatika – vene keeles.

Matemaatikas lahendati palju tekstülesandeid. Küsimused tuli kõik vihikusse kirja panna, muidugi vene keeles. Iga küsimuse alla kirjutati arvutustehe. Oli lahendus valmis, kirjutati sõna „otvet“ ja ülesande vastus.

Omavahel rääkisid lapsed eesti keeles.

Koolimajas oli üks klassiruum. Õpilastele olid pingid, kuhu mahtus neli last. Madalamad pingid nooremate jaoks olid eespool. Õpetaja jaoks oli kantsel.

Viimane õpetaja oli noor naine Olga Kask. Enne teda oli Udal, kelle venelannast naine Maria õpetas vene keelt. Nii Udal kui Kask tulid Eestist. Enne neid oli õpetajaks keegi Mägi. Koolis käisin meeleldi ja õppisin hästi.

Mäletan mingit pidu, kus koolilapsed esitasid elavaid pilte. Vist oli jõulupidu.

Kaupmees Kimbergi poeg tuli sõja revolutsioonide ajal linnast kodukülla. Tema lapsed olid linnas koolis käinud ja seal oli elavaid pilte esitatud. Nüüd prooviti meie koolis ka.

Lapsed – osatäitjad pandi lava äärde ritta. Eesriie, külast kogutud tekid ja linad tõmmati eest ära, süttis valgus ja kõik muutus korraka teiseks. Mina olin ka ühes elavas pildis. See oli Nekrassovi luuletuse järgi. Sisu oli niisugune: naine koos pojaga ootab koju oma meest – postipoissi, kes on kaugel sõidus. On tormine talveöö. Naine ketrab, poiss mängib ja pärrib isa järgi. Keegi tulebki. See on isa sõber, kes toob teate isa hukkamisest tuisus ning annab üle tema sõrmuse. Kas ma olin naine, kes ketras või keegi teine, aga seal ma olin. (Ema mäletas osaliselt peast lavastuse aluseks olnud Nekrassovi poemi.)

Külas oli peresid, kes püüdsid lastele kõrgemat haridust anda. Minu isa vennad said hariduse. Ka vanalelle pojad ja tütar said hariduse. Külas oli veel üks pere, kus tütar läks ülikooli.

Kuni 1893.aastani õpetati Krimmi eestlaste koolides eesti keeles ning koole kontrollis kirikuõpetaja. 1893.aastal allutati need koolid haridusministeeriumile. Õppekeeleks sai vene keel. Emakeel oli üks õppeainetest. Ainult usuõpetust ja kirikulaulu õpetati eesti keeles.“

Milliseks kujunes Robert Pärteli ja tema õemehe Juhan Taadleri perekonna saatus?

1922.a.opterus Juhan Taadleri 4-liikmeline pere – Juhan Taadler, abikaasa Pauline (s. Pärtel), tütre Erna ja Valentine – Eestisse. Teekond Krimmist Moskvasse läbi kodusõjaaegse Venemaa oli minu ema Erna sõnutsi nagu õuduste unenägu. Moskvas kulus mitu kuud dokumentide kordasaamiseks ning rongi ootamiseks. Pereisal, kes oli Moskvas töötanud, õnnestus saada tuba elamiseks. Enamus optante elas laagris – mingites barakkides. Suvel, ema mäletab, et oli heinaaeg, jõudis rong Eestisse – Narva, kus optandid elasid kaks nädalat karantiinis. Elu Eestis algas võlaga: karantiiniaja eest tuli maksta, kuid raha oli otsas. Perekonna elukohaks sai keldrikorter Tartus. Siin käisid tütre koolis. Noorem Valentine lõpetas gümnaasiumi. Erna pidi leppima 6-klassilise algkooliga: gümnaasiumi eest tuli maksta.

Tartust kolis pere põlevkivimaale, Kukrusele. Ikka ränk töö ja vaesus. Lisaks pereisa haigus. 1940.a. suvel lõpetas Juhan Taadler oma elu. Punaste võimu eest põgenes ta Eestisse, vireles siin vaesuses ja nagu pilkeks jõudsid punased ka siia. Milleks elu? Pauline Taadler suri 1972.a. Rakveres noorema tütre Valli Rummu perekonnas. Valli Rumm oli lugupeetud kooliõpetaja Rakveres.

Tütar Erna abiellus Kukruse kaevanduse kaevuri Eduard Sandbergiga (peale eestistamist perekonnanimi Liivik), kes unistas oma maast. Unistus teostus. 1938.a.sai ta oma talu Uikala asunduskülas Jõhvi lähedal, kuid karm aeg lõpetas ta elu 1943.a.Maha jäi lesk 4 väikese lapsega. 1947.a.veebruaries süütasid bandiidid taluhoone. Puupaljaks põlenud pere kolis Rakveresse.

Rügedes väsimatult tööd teha võimaldas ema meil koolis käia. Meie peres ei arutatud, kuhu peale 7-klassi lõpetamist tööle minna, vaid kus edasi õppida. Meie ema elu täis tööd, muret ja hoolt lõppes 2000.a. novembris kuu aega enne 93.sünnipäeva. Neli lapselast ja seitse lapselapselast viivad elu edasi.

Robert Pärtel jäi Krimmi oma kodukülla Džurtšisse. Robertil oli rendikoht. Kui Juhan Taadler 1922.a. Džurtšist ära tuli läks tema talu naisevennale Robertile. 1937. või 1938.a. vangistati Robert Pärtel ja ta kadus. Tal olid tütre Luise, Elvine ja Leontiine ning poeg Oskar. Luise ja Leontiine elasid Simferopolis, olid vallalised. Elvine jäi Džurtši 1930-aastal ta mees vangistati ja kadus nagu äigi. Elvinel oli tütar. Roberti poeg Oskar langes sõja lõpul Berliinis.

Kes oli...

OPTANT. Kodumaale tagasipöörduja. Sama ka REPATRIANT, põhiliselt sõjapõgenike, sõjavangide seast kodumaale tagasipöördunu või suunatu.

Tartu rahu alusel opteeris 1920.-23.aastatel Nõukogude Venemaalt Eestisse u.40 000 inimest. Korraldas Eesti kontrollopteerimiskomisjon asukohaga Moskvast, osakonnad Petrogradis ja Omskis. Osalesid ka konsulaadid. Võimalus on jääda endisesse kodakondsusesse või astuda teise riigi kodakondsusesse.

Otsitakse Krimmi eestlasi

NB! Siin toodud nimed on vene keelsetest dokumentidest ning kirjapilt võib olla muutunud.

Kalgin, Karl Alberti p., sünd.1923 Krinitšnojes, teadmata kadunud 1941-45;

Kukk, Johannes Jaani p., sünd. Bek-Bulatšis, teadmata kadunud 1941-45;

Polle, Evald Aleksandri p., sünd.1921 Džuma-Ablamis, langes 1943.a.;

Luht, Raimond Martini p., sünd.1908 Džankoi rajoonis, langes 1945.a.;

Bezler, Ernst Juuli p., sünd.1925, partisan, teadmata kadunud 1944.a.;

Tobro, Robert Jaani p., sünd.1895 Tartus, elas Karasubazaris, partisan, hukkus 29.10.1942;

Verton, Eduard Juliuse p., sünd.1925, partisan, teadmata kadunud;

Keresaar (Kõresaar?), Viktor Jaani p. (Jakovi p.?), sünd.1926, suri pärast sõda;

Soo, Eduard Aleksandri p., sünd.1921, partisan, teadmata kadunud 1944.a.

Krimmi eesti külade elanikke:

Priidik Puppe, Joosep Lõhek, Mihkel Lootus, Andres Kurud, Heinrich Bergstein, Eduard Berman, Jakob Soom, Jüri Appelberg, Tõnu Bachman, Mihkel Kukk, Jaan Luna (Luua?), Mihkel ja Gustav Katku, Jaan Kubja, Jüri Taavet, Hans Kotlep, Maunus (Tiit, Edgar ja Jaan), Koolman, Pappe, Lauson, Uusberg, Salvel, Koguja, Tammets.

EGeS'i raamatukogus on köites "Esimesed eesti asunikud Krimmis" aastatel 1861-1863 väljarändamiseks loa saanute nimekirjad ja Krimmi Neusatzi koguduse 1861-1869 meetrika-raamatutest tehtud väljavõtted eestlaste kohta.

Nimekirjade täpsustused ja teated Krimmi eestlaste kohta palume edastada Helje Kannikule (Eesti Akadeemiline Raamatukogu, rahvusbibliograafia osakond, tel.665 9429, e-post: Helje.Kannik@ear.ee).

Tallinna osakonna uued liikmed jaanuar-veebruar 2003.

Selma Kolgo	1931	Tallinn	Kodavere, Laiuse	Kangur, Mätik, Värvi, Vaino
			Vastseliina	Kolgo, Omri, Meri
			Urvaste	Glaser
Heino-Kristjan Lillemets	1942	Tallinn	Urvaste, Rõuge	Liibert, Hermlin, Rätsep, Peterson
Einar Lukkonen	1955	Tallinn	Urvaste	Saar, Tikker-Pärnsalu
Liivia Pilliroog	1946	Harjumaa	Jüri	Pilliroog, Loop
			Simuna	Käbala, Hammel
			Häädemeeste	Jürgenson, Martinson, Murd, Maru, Maruste
Kuno Raude	1941	Tallinn	Vändra Türi Halliste	Mauts, Linberg, Esilas
			Viru-Jaagupi	Kello, Rikken, Kangmann
			Rapla, Juuru	Preggu, Kactmann
			Harju-Madise	Hachinsky, Ulm
Regina Tilk	1976	Tallinn	Järva-Madise	Scherwell

Vello Tõugu	1957	Tallinn	Anna	Tõugo, (Taugo)
			Helme	Lillioja, Kirol
			Põltsamaa	Nael, Roots, Reidov, Terras, Juhkam-Johanson, Gutman

ÕNNITLEME

Vesta Saar	8.märts	60
Anna-Mirjam Kaber	19.märts	70
Tiia-Mae Haga	20.märts	60
Vambola Roll	25.märts	75
Maire Pikk	27.märts	65
Harry Tuulik	30.märts	70
Endel Kolgo	22.aprill	75

Helmi Lange	2.mai	75
Väino Mäe	16.mai	75
Heljo Kõrbe	19.mai	70

Meie autoreid

Ellen Tammoja

Olen sündinud 19.06.1935.a. talutütrena. Neiuna Vellevoog. Sündinud, kasvanud ja kooliõpilane olnud Ellamaal. 1950.a.siirdusin Tallinna, kus lõpetasin 8-nda klassi. Edasine hariduse omandamine toimus kaugõppe teel.

Olen töötanud enamiku aja raamatute keskel: trükikojas, raamatukaupluses ja raamatukogus. Tunnen huvi igat laadi kultuuriilmingute vastu.

Suguvõsa uurimisega tegin algust 1980.a. Eeltöö ühes liinis oli tehtud, sest mind ootasid üleskirjutused ja lisaks sellele kinkis ristiema mulle vanu fotoalbumeid. Jätkasin tööd, siis aga tuli väike vaheaeg, sest mind vajasisid lapselapsed. Nüüd on neist koolilapsedsaanud ja minul jälle aega uurimistööga edasi tegeleda.

Mõttepärlid kuulsatelt

MINNA CANTH. Kui sünnib uus inimene, siis vana inimene kannatab. See on pilt inimese igavesest sisemisest arengust. (1888)

GEORG CHRISTOPH LICHTENBERG Inimesed olla tähendab mitte üksnes teada, mida eelmised põlvkonnad meie heaks on teinud, vaid teha seda sama järelpõlvkonnade heaks.

BESTARD – CAMPS Genealoogia on viis tunda sotsiaalset järjepidevust.